

Nauka administracji

Zbigniew Cieślak | Joanna Bukowska
Wojciech Federczyk | Michał Klimaszewski
Bartosz Majchrzak

pod redakcją
Zbigniewa Cieślaka

Wydanie 1

Nauka administracji

Zbigniew Cieślak | Joanna Bukowska
Wojciech Federczyk | Michał Klimaszewski
Bartosz Majchrzak

pod redakcją
Zbigniewa Cieślaka

Wydanie 1

Redaktor prowadzący: *Grażyna Polkowska-Nowak*
Opracowanie redakcyjne: *Joanna Ołówek*
Redakcja techniczna: *Krzysztof Koziarek*
Projekt okładki i stron tytułowych: *Agnieszka Tchórznicka*

© Copyright by LexisNexis Polska Sp. z o.o. 2012

Wszelkie prawa zastrzeżone. Żadna część tej książki nie może być powielana ani rozpowszechniana za pomocą urządzeń elektronicznych, mechanicznych, kopiujących, nagrywających i innych – bez pisemnej zgody Autorów i wydawcy.

ISBN 978-83-7806-489-3

LexisNexis Polska Sp. z o.o.

Ochota Office Park 1, Al. Jerozolimskie 181, 02–222 Warszawa

tel. 22 572 95 00, faks 22 572 95 68

Infolinia: 22 572 99 99

Redakcja: tel. 22 572 83 26, 22 572 83 28, 22 572 83 11, faks 22 572 83 92

www.lexisnexis.pl, e-mail: biuro@lexisnexis.pl

Księgarnia Internetowa: dostępna ze strony www.lexisnexis.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	9
ROZDZIAŁ I. Istota administracji publicznej	11
1. Pojęcie administracji publicznej	11
2. Podmioty administrujące i ich organy	14
3. Organ administracji publicznej i urząd tego organu	19
4. Koncentracja – dekoncentracja i centralizacja – decentralizacja administracji publicznej	23
5. Kompetencja organu administracji publicznej	26
6. System administracji publicznej (więzi między organami)	28
7. Administracja publiczna jako zjawisko. Układ administracyjny	30
Literatura	33
ROZDZIAŁ II. Status nauki administracji	35
1. Nauki o administracji	35
2. Różnorodność koncepcji nauki administracji	37
3. Nauka administracji jako samoistna dyscyplina naukowa	39
4. Metody badawcze w nauce administracji	41
5. Modelowanie rzeczywistości administracyjnej	45
Literatura	47
ROZDZIAŁ III. Znaczenie i udział człowieka w wykonywaniu administracji	49
1. Wprowadzenie	49
2. Obszary działania	51
3. Koncepcje ustrojowe służby publicznej – rozwiązania prawne	53
4. Determinanty ustrojowe służby publicznej	57
4.1. Polityka	57
4.2. Doświadczenia historyczne	60

4.3. Postrzeganie prawa	61
4.4. Postawy ludzkie	62
4.5. Czynniki ekonomiczne	63
5. Stosunek do obywatela	64
5.1. Wprowadzenie	64
5.2. Regulacje prawne	65
5.3. Systemy etyczne	67
6. Instytucje wspierające kształcenie kadr urzędniczych	68
7. Pragmatyki urzędnicze – ujęcie aksjologiczno-normatywne	70
7.1. Wprowadzenie	70
7.2. Dobór osób	71
7.3. Nawiązanie stosunku pracy	72
7.4. Instrumenty jakościowe	72
7.5. Definiowanie obowiązków	73
7.6. Uprawnienia	74
7.7. Odpowiedzialność dyscyplinarna	75
8. Korpusy pracownicze	76
8.1. Służba cywilna	77
8.2. Pracownicy urzędów państwowych	79
8.3. Pracownicy samorządowi	79
8.4. Pracownicy Najwyższej Izby Kontroli	80
Literatura	90
ROZDZIAŁ IV. Prawne formy działania administracji	91
1. Uwagi wstępne	91
1.1. Problem definicji	93
1.2. Ewolucja prawnych form działania administracji	97
1.3. Problem związania administracji prawem	98
2. Systematyka prawnych form działania administracji	100
3. Rodzaje prawnych form działania administracji	107
3.1. Akty normatywne administracji i akty generalne stosowania prawa	107
3.2. Akty administracyjne	110
3.3. Przyrzeczenie administracyjne	115
3.4. Polecenia służbowe	117
3.5. Porozumienia administracyjne	118
3.6. Umowy	122
3.7. Ugody administracyjne	130
3.8. Czynności materialno-techniczne	132
3.9. Działania społeczno-organizatorskie	134
Literatura	136

ROZDZIAŁ V. Funkcje administracji publicznej	139
1. Uwagi wstępne	139
2. Typologie funkcji administracji	142
3. Rodzaje funkcji administracji publicznej	144
3.1. Funkcja policyjna (porządkowa)	144
3.2. Funkcja reglamentacyjna	147
3.3. Funkcja nadzorcza	150
3.4. Funkcja administracji świadczącej	152
3.5. Funkcja regulacyjna	154
Literatura	157
ROZDZIAŁ VI. Kontrola administracji publicznej	159
1. Definiowanie kontroli	159
2. Przedmiot kontroli	162
3. Cechy kontroli	164
4. Formy kontroli	166
5. Klasyfikacje kontroli	168
6. Postępowanie kontrolne	170
7. Kontrola funkcjonalna oraz instytucjonalna	171
8. Organy kontroli zewnętrznej	174
8.1. Najwyższa Izba Kontroli	174
8.2. Sądy administracyjne	175
9. Kontrola społeczna	177
Literatura	178
ROZDZIAŁ VII. Modele układów administracyjnych i ich usprawnianie	180
1. Układ administracyjny i jego uwarunkowania	180
1.1. Pojęcie układu administracyjnego	180
1.2. Elementy konstrukcyjne układu administracyjnego	181
1.3. Ramy konwencjonalne zachowań osób w układach administracyjnych	184
1.4. Ramy faktyczne zachowań osób w układach administracyjnych	186
1.5. Podstawowe kryteria wyróżniania układów administracyjnych	188
1.5.1. Kryterium podmiotowe	189
1.5.2. Kryterium przedmiotowe	190
1.5.3. Kryterium czasowe	190
1.5.4. Kryterium miejsca w systemie organizacyjnym administracji	191

1.6. Systemowe uwarunkowania układów administracyjnych	192
1.6.1. Systemowe uwarunkowanie aksjologiczne	193
1.6.2. Systemowe uwarunkowanie organizacyjne	194
1.6.3. Systemowe uwarunkowanie normatywne prawne	196
1.6.4. Systemowe uwarunkowania ekonomiczne	197
1.7. Pozasystemowe uwarunkowania układów administracyjnych	198
1.7.1. Pozasystemowe uwarunkowania polityczne	199
1.7.2. Pozasystemowe uwarunkowania kulturowe	200
1.7.3. Pozasystemowe uwarunkowania etyczne	201
1.7.4. Inne pozasystemowe uwarunkowania układów administracyjnych	202
2. Modele administracji publicznej	202
2.1. Model fenomenologiczny	204
2.2. Model aksjologiczny	210
2.3. Model normatywny prawny	215
2.4. Model normatywny etyczny	221
2.5. Model prakseologiczny	225
2.6. Model idealny	228
3. Podstawowe cechy struktury organizacyjnej i funkcjonowania układów administracyjnych	229
3.1. Organizacyjne więzi prawne	229
3.2. Pozaorganizacyjne więzi prawne	232
3.3. Instytucjonalna rozpiętość kierowania	234
3.4. Czynniki potencjalnej rozpiętości kierowania w instytucji	235
3.5. Zasięg kierowania	237
3.6. Pojęcie funkcji organicznych, koniecznych i zbędnych	237
4. Procesy optymalizowania układów administracyjnych	239
4.1. Optymalizacja struktury	239
4.2. Optymalizacja ze względu na wartości i cele	240
4.3. Optymalizacja funkcji	241
4.4. Optymalizacja ze względu na kadry	241
4.5. Optymalizacja ze względu na koszty	242
Literatura	244

ROZDZIAŁ VIII. Administracja w działaniu – zagadnienia podstawowe	245
1. Teoria zmian w administracji	245
2. Administracja jako czynnik zmian społecznych	249
3. Podstawowe zagrożenia dysfunkcji administracji	251
Skorowidz	255
O Autorach	265

Wykaz skrótów

Dz.U.	– Dziennik Ustaw (od 2012 r. bez numeru)
ENA	– L'Eole Nationale d'Administration
k.c.	– ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93 ze zm.)
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
NIK	– Najwyższa Izba Kontroli
NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny
OSNCP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna oraz Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, seria A
PiP	– „Państwo i Prawo”
SN	– Sąd Najwyższy
TK	– Trybunał Konstytucyjny
WSA	– Wojewódzki Sąd Administracyjny

Rozdział I

Istota administracji publicznej

1. Pojęcie administracji publicznej

Na wstępie zaznaczyć należy, że przedmiot nauki administracji powszechnie ogranicza się do zagadnień administracji publicznej. Tym samym poza ramami niniejszego wykładu pozostaje administracja prywatna, czyli działalność podmiotów niepublicznych wykonywana na prywatny, indywidualny użytek. 1

 W odniesieniu do monteskiuszowskiego trójpodziału władzy (na ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą – zob. art. 10 Konstytucji RP) administracja publiczna stanowi **element władzy wykonawczej** (egzekutywy), ale nie wyczerpuje jej zakresu. **Pojęcie władzy wykonawczej** obejmuje bowiem nie tylko administrację publiczną, lecz także inne organy władzy wykonawczej i ich funkcje polegające na prowadzeniu polityki państwa, w tym wskazywaniu kierunków działania administracji publicznej (polityka administracyjna), nadzorowaniu i kontrolowaniu jej działalności. Tymi „innymi organami władzy wykonawczej”, których funkcje wykraczają poza administrowanie, są: Prezydent RP, Rada Ministrów, Prezes Rady Ministrów, Najwyższa Izba Kontroli, Rzecznik Praw Obywatelskich oraz Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji (I. Lipowicz, w: *Prawo administracyjne*, red. Z. Niewiadomski, Warszawa 2011, s. 180–181). 2

Na marginesie można wspomnieć o pojawiającej się wątpliwości dotyczącej takiej klasyfikacji trzech ostatnich organów. Ze względu na ich unormowanie w Konstytucji RP w odrębnym rozdziale (rozdział IX „Organy kontroli państwowej i ochrony prawa”) wskazuje się na konieczność wyodrębnienia czwartego pionu – władzy kontrolującej.

- 3 Etymologicznie czasownik „administrować” pochodzi od łacińskiego *ministrare* (posługiwać, służyć, kierować, wykonywać) z przedrostkiem *ad*, nadającym temu działaniu cechę działania celowego. Tym samym **administrowanie to synonim pomocy, służby, przewodnictwa, kierownictwa, prowadzenia, zarządzania lub organizowania, dla osiągnięcia ustalonego celu** (J. Zimmermann, *Prawo administracyjne*, Kraków 2006, s. 26).

Próbując wyjaśnić pojęcie administracji publicznej, poszczególni autorzy odwoływali się do następujących określeń:

- 1) **definicja negatywno-przedmiotowa** (tzw. wielkiej reszty) – jest to działalność państwa, która nie jest ani ustawodawstwem, ani wymiarem sprawiedliwości,
  - 2) **definicja negatywno-podmiotowa** – administrację publiczną tworzą te organy, które nie są organami ustawodawczymi i sądownymi,
  - 3) **definicja pozytywno-przedmiotowa** – administracja publiczna to działalność mająca na celu realizację zadań publicznych,
  - 4) **definicja pozytywno-podmiotowa** – administracja publiczna oznacza ogół podmiotów administrujących.
- 4 Powyższe określenia mają raczej walor jedynie historyczny, ponieważ aktualnie najczęściej pojęcie administracji publicznej jest wyjaśniane za pomocą **definicji pozytywnej, mieszanej, podmiotowo-przedmiotowej**, uwydatniającej to, że administracją publiczną są równocześnie podmioty ją tworzące wraz z ich działaniem (jednością funkcji i wykonujących je podmiotów).

 W tym ujęciu **administracja publiczna oznacza strukturę ob-sadzoną ludźmi (określoną kadra), która ma bezpośrednio realizować dobro wspólne, w sposób aktywny, planowy, stały, systematyczny i wyposażony we władztwo** (por. Z. Cieślak, w: *Prawo administracyjne*, red. Z. Niewiadomski, Warszawa 2011, s. 55).

Podkreślić należy jednocześnie, że tylko funkcja państwa zwana administracją publiczną polega na bezpośrednim realizowaniu dobra wspólnego. Wykonywanie władzy ustawodawczej i sądowniczej przecież też ma służyć dobru wspólnemu, ale pośrednio – bądź przez stanowienie ustaw, bądź poprzez sprawowanie wymiaru sprawiedliwości. Innymi słowy, Sejm tworzy ustawowe warunki dla procesów realizacji dobra wspólnego, a sądy – rozstrzygając sprawy karne i cywilne – kontrolują realizowanie bądź ochronę dobra wspólnego

(por. Z. Cieślak, w: *Prawo administracyjne...*, s. 55). Natomiast podmioty administrujące jako jedyne podejmują działania skierowane bezpośrednio na urzeczywistnianie dobra wspólnego poprzez wykonywanie prawa będącego jego nośnikiem.

 Kluczowym pojęciem dla zdefiniowania administracji publicznej jest „**dobro wspólne**” rozumiane jako **ogół określonych konstytucyjnie i ustawowo wartości, dla których realizacji stanowi się prawo** (por. Z. Cieślak, w: *Prawo administracyjne...*, s. 55). Zakotwiczenie dobra wspólnego w aktach normatywnych jest spójne z wymogami wynikającymi z konstytucyjnej zasady legalizmu (art. 7 Konstytucji RP) oznaczającej to, że administracja publiczna może czynić tylko to, do czego wyraźnie upoważnia ją prawo, i to w formach oraz trybie tym prawem przewidzianych. Tym samym również obowiązek realizacji dobra wspólnego oraz jego treść muszą mieć charakter normatywny.

W uproszczeniu **wartościami**, do których odwołuje się powyższa definicja dobra wspólnego, są **stany rzeczy lub zdarzenia** (przeszłe, teraźniejsze lub przyszłe) **będące przedmiotem aprobowanej oceny prawodawcy** (np. niepodległość państwa, niepogorszony stan środowiska naturalnego, ład przestrzenny i architektoniczny, jawność życia publicznego, wolność zrzeszeń, dziedzictwo narodowe itd.). Ta symplifikacja wiąże się z dodatkowym przypomnieniem, że wartość jest zawsze kategorią relacyjną, zrelatywizowaną do standardu ocenego, zinternalizowanego przez podmiot (grupę podmiotów) dokonujący oceny. To uzasadnia trafność definicji wartości w systemie prawnym, zgodnie z którą „jest [ona – dop. B.M.] stosunkiem ocen prawodawcy: skonkretyzowanej czasowo oceny stanu, przedmiotu, faktu lub zdarzenia odniesionej do systemu relatywnie stałych ocen” (Z. Cieślak, *Zbiory zachowań w administracji państwowej. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1992, s. 40). W związku z tym wartość tego rodzaju stanowi atrybut (właściwość) jakiegoś stanu, przedmiotu, faktu lub zdarzenia przypisany przez abstrakcyjnego prawodawcę w wyniku pozytywnej oceny dokonanej na podstawie określonego standardu ocenego zapisanego zasadniczo w Konstytucji RP.

 Wartości składające się na dobro wspólne można podzielić na **wartości merytoryczne**, których ochrona jest nadrzędnym i bezpośrednim celem administracji publicznej (np. własność, życie i zdrowie ludzkie, porządek publiczny, wolność słowa), oraz **wartości**

homeostatyczne (instrumentalne), służące realizacji tych pierwszych, dlatego mające charakter sprawnościowy (w szczególności skuteczność, ekonomiczność i korzystność działania, prawidłowość rozstrzygnięcia sprawy administracyjnej oraz szybkość postępowania) (por. Z. Cieślak, w: *Prawo administracyjne...*, s. 55).

- 6 Pojęciami ściśle związanymi z kategorią wartości urzeczywistnianych przez administrację publiczną są pojęcia zadania (publicznego) i celu (publicznego). Przy tym **zadaniem jest stan rzeczy, który ma być utrzymany lub osiągnięty**. Natomiast **cel to kategoria kierunkowa oznaczająca dążenie do osiągnięcia stanu rzeczy** (por. Z. Cieślak, w: *Prawo administracyjne...*, s. 55). Zatem znaczeniowo zadanie zostało podporządkowane celowi, ponieważ relacja między nimi sprowadza się do relacji „tego, co ma być realizowane teraz” do „tego, co ma być osiągnięte w przyszłości”. Inaczej mówiąc, zadaniem jest to, co należy czynić w dążeniu do wyznaczonego celu (Z. Ziemiński, *O pojmowaniu celu, zadania, roli i funkcji prawa*, „Państwo i Prawo” 1987, nr 12, s. 18). To oznacza zaś, że zarówno zadania, jak i cele mogą być w istocie traktowane jako wartości, w znaczeniu uzupełnionym pewnymi znamionami uściślającymi. I tak zadaniem jest skonkretyzowana czasowo ocena realizowanego stanu, przedmiotu, faktu, zdarzenia odniesiona do systemu wartości prawodawcy, a celem – skonkretyzowana czasowo ocena projektowanego stanu, przedmiotu, faktu, zdarzenia odniesiona do systemu wartości prawodawcy (Z. Cieślak, w: *Prawo administracyjne...*, s. 83). Zatem w pierwszym przypadku chodzi o dokonaną przez prawodawcę pozytywną ocenę teraźniejszego stanu rzeczy (zadanie), a w drugim – przyszłego (cel).

2. Podmioty administrujące i ich organy

- 7 Przez pojęcie podmiotów administrujących rozumiemy **ogół podmiotów, których działania są skierowane bezpośrednio na realizację dobra wspólnego**. Jak już wcześniej stwierdzono, administracja publiczna stanowi funkcję państwa, a zatem pierwotnym podmiotem administrującym jest państwo działające w tym zakresie za pośrednictwem organów administracji rządowej i innych organów państwowych (por. W.L. Jaworski, *Nauka prawa administracyjnego. Zagadnienia ogólne*, Warszawa 1924, s. 137). Do nich należą w szczególności:

- 1) **organy naczelne** – Prezydent RP, Rada Ministrów, Prezes Rady Ministrów, ministrowie, Najwyższa Izba Kontroli, Rzecznik Praw Obywatelskich oraz Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji,
- 2) **centralne organy administracji rządowej**, które podlegają nadzorowi organów naczelnych, a ich zakres działania obejmuje całe terytorium państwa, np.:
  - Generalny Konserwator Zabytków,
  - Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska,
  - Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców,
  - Państwowa Komisja Akredytacyjna,
  - Główny Inspektor Nadzoru Budowlanego,
  - Prezes Urzędu Komunikacji Elektronicznej,
  - Komendant Główny Policji,
- 3) **terenowe organy administracji rządowej**, obejmujące swoim zakresem działania fragment terytorium państwa:
  - **organy zespolone** województwa (wojewoda i działający pod jego zwierzchnictwem kierownicy zespolonych służb, inspekcji i straży, np. komendant wojewódzki Państwowej Straży Pożarnej, wojewódzki inspektor farmaceutyczny, komendant wojewódzki Policji, kurator oświaty, wojewódzki inspektor nadzoru budowlanego),
  - działający pod zwierzchnictwem starosty **kierownicy powiatowych (zespolonych) służb, inspekcji i straży** (komendant powiatowy Policji, komendant powiatowy Państwowej Straży Pożarnej, powiatowy inspektor nadzoru budowlanego),
  - **organy niezespolone**, podporządkowane właściwemu ministrowi lub centralnemu organowi administracji rządowej (np. dowódcy okręgów wojskowych, szefowie wojewódzkich sztabów wojskowych, wojskowi komendanci uzupełnień, dyrektorzy izb celnych i naczelnicy urzędów celnych, dyrektorzy izb skarbowych, naczelnicy urzędów skarbowych, dyrektorzy urzędów kontroli skarbowej, dyrektorzy urzędów statystycznych, granicznicy i powiatowi lekarze weterynarii, regionalni dyrektorzy ochrony środowiska).

Kolejną grupę podmiotów administrujących, wykonującą istotną część zadań publicznych, tworzą **poszczególne jednostki samorządu terytorialnego** (gminy, powiaty i województwa samorządowe). **Istota samorządu terytorialnego** może być charakteryzowana przez odniesienie się do następujących jego elementów (Z. Niewiadomski, 8